

פברואר 2011

נייר עמדה

בראש סולם החינוך לסובלנות ולשלום במזה"ת ניצבות ישראל ותוניסיה – כך עולה מדירוג ראשוני של מכון IMPACT-SE הקובע כי בתוניסיה הונהגו רפורמות חינוכיות והיא טולרנטית לא פחות מישראל. לעומתה, תכנית הלימודים של מערכת החינוך המצרית, הנמצאת עדיין תחת השפעה מכרעת של חכמי אל הזהר, אינה כוללת ערכים דמוקרטיים וקטן הסיכוי שיצמח במצרים משטר ליברלי דמוקרטי

בראש סולם הדירוג לחינוך לסובלנות ולשלום במזה"ת של מכון IMPACT-SE ניצבות בהפרש קטן ישראל ותוניסיה, בפער ניכר אחריהן מדורגת הרשות הפלסטינית ובתחתית דירוג סולם הסובלנות והשלום נמצאות מצרים, סעודיה וסוריה. את הרשימה סוגרת איראן.

המחקר של מכון IMPACT-SE המתמקד בחינוך לסובלנות ולשלום במזרח התיכון מצא כי תכנית הלימודים של מערכת החינוך המצרית מעוצבת במידה רבה ע"י אל הזהר ואינה כוללת ערכים דמוקרטיים והתייחסות חיובית אל האחר. בעוד שספרי הלימוד במצרים מעודדים סובלנות כלפי הקופטים וקוראים למתינות דתית ולשלום, הם עוינים כלפי ישראל ומכילים חומרים אנטי יהודים. לא נמצאו בספרי הלימוד המצריים לא עידוד לחשיבה עצמאית ולא עידוד לשיתוף פעולה עם האחר. לעומת זאת, תכנית הלימודים המצרית מדגישה את חשיבות ההקרבה למען המולדת ואת סיפורי המלחמות. **מנכ"ל מכון IMPACT-SE שלי אלקיים** מניחה, על סמך השוואת ממצאי המחקר, כי הסיכוי שיצמח במצרים משטר ליברלי דמוקרטי הוא קטן.

המחקר של מכון IMPACT-SE המתמקד בחינוך לסובלנות ולשלום בתוניסיה מגלה כי "היחס לאחר" בתוניסיה מתקדם הרבה יותר מרוב מדינות ערב ואיראן. המחקר מגלה כי בספרי הלימוד התוניסאיים יש הפרדה וניתוק כמעט מוחלט בין דת ומדינה ולמעשה מאמצע שנות ה-90 דת האסלאם בתוניסיה, בניגוד לכל מדינות ערב, אינה מעצבת את תכני הלימוד ואת הדור הצעיר בתוניסיה. מהמחקר עולה כי החינוך התוניסאי מטפח ערכים של שוויון וכבוד לזולת, נמנע מדמוניזציה של הזולת, ומציג את הזולת כחיוני להגדרת הזהות העצמית ולצמיחתה.

ד"ר IMPACT-SE שהוכן על פי סטנדרטים בינלאומיים שנגזרו מהחלטות עקרוניות של ארגון אונסק"ו בתחום החינוך, הסובלנות והשלום, חושף כי ספרי הלימוד התוניסאיים מצדדים בצד הערבי פלסטיני בסכסוך המזרח תיכוני, ועם זאת הם הרבה יותר מתקדמים ופתוחים בנוגע לתהליך השלום ולקיומה של מדינת ישראל (המופיעה גם במפות הלימוד) וזאת, ביחס לכל מדינה ערבית אחרת, כולל הרשות הפלשתינית. כך לדוגמה בעוד שמספרי הלימוד הפלשתינים נעדר כל אזכור לקריאה של יאסר ערפאת בשנת 1988 לשלום שיכלול את "מדינת פלסטין העתידית ואת מדינת ישראל" הרי קריאתו של ערפאת נלמדת בבתי הספר בתוניסיה.

יו"ר מכון IMPACT-SE, ד"ר יוחנן מנור, מעיר כי הגיבור הגדול של המהפכה התוניסאית הוא מוחמד שארפי, שר החינוך של תוניסיה בשנות התשעים, שביצע רפורמות מרחיקות לכת במערכת החינוך של המדינה ונפטר לפני שנתיים וחצי. שארפי, אופוזיציונר חריף של הנשיא המודח בן עלי, הנהיג שנים רבות את האגודה לזכויות האדם בתוניסיה. בן עלי שחש מהשפעתו הגוברת מינה אותו לתפקיד שר החינוך ושארפי, נאמן לאמונתו, שדמוקרטיה ואסלם יוכלו לדור ביחד רק אם תהיה הפרדה חדה בין המדינה לבין דת האסלאם, חתך בדרמטיות את השפעתם של אנשי הדת על החינוך הציבורי והצעיד את הדור הצעיר בארצו לרמות חדשות של חינוך לסובלנות שלא נמדדו כמותן במזרח התיכון. כך שהרפורמות החינוכיות של שארפי הופכים אותו לגיבור האמיתי של מהפכת היסמין בתוניסיה ומי שעיצב את הדור הצעיר במדינה. הרפורמה של שרפי סללה את הדרך לחנוך פתוח, סובלני ולחשיבה ביקורתית.

מנור מדגיש כי בספרי הלימוד בתוניסיה, בניגוד ליתר מדינות ערב, השואה מוזכרת, יש בהם ביקורת על השימוש לרעה בקוראן ופרשנויות קיצוניות שלו והם במפורש דוגלים בדו-שיח במקום השימוש באלימות. לדוגמה מנור מצטט מספר לימוד תוניסאי לכיתה ט' שקורא לתלמידים "לשבור את מעגל העוינות והנטייה הנמהרת לצלול באלימות ובאלימות נגד ... ולנסות לשמוע קול אחר, גם אם הוא בא מהמיעוט, כי זה קול הדו-שיח, כך שבאחד הימים נוכל להחליף העימות בהבנה ובכבוד הדדיים".

רפורמת החינוך של שרפי, מדגיש מנור, נתן את אותותיה על האופי המיוחד של מהפכת היסמין של תוניסיה, במיוחד את אפיה ההומאני והלא אליים שלה. בדו"ח נמצא ביטויים של התייחסות אנושית כלפי אויבים כצרפת הקולוניאלית או כלפי ישראל. כך לדוגמה במקראת ספרות לכיתה י"ב מובא שיר של המשורר הפלסטיני מחמוד דרוויש שמבטא את אהבתו לנערה ישראלית.

ד"ר אלדד פרדו, ראש קבוצת מחקר איראן במכון מדגיש כי "תכנית הלימודים התוניסאית נמצאת בניגוד מוחלט לתכניות של איראן ומדינות ערב, שמחנכות את תלמידיהן לקראת אידיאל של היות שאהיד ונותנות את תלמידיהן בסד לוחץ לאימוץ אישי של האידיאל השאהידי". לעומתם ספרי לימוד האסלאם בתוניסיה מחנכים למשא ומתן, לשלום ולכבוד כלפי הזולת. החינוך התוניסאי אינו מהסס לתקוף את הקנאות. ספר לימוד תוניסאי המדגיש שהסובלנות היא רעיון היסודי של הקוראן, שואל את תלמידי כתה ט', "אז איך זה יתכן שכמה אנשים השתמשו בספרו של אללה [קוראן] ככלי לקנאות ולצרות אופקים?"

"ההתמתנות של תוניסיה משקפת תפיסה פדגוגית עמוקה שמכינה את הילד לחיות בכפר הגלובלי ובתרבות של סובלנות." מדגישה מנכ"ל מכון המחקר **IMPACT-SE**, המשוררת שלי אלקיים, "האתגר העומד בפני הליברליזם התוניסאי הוא להגן על הניצנים בין החוחים. ההבדל בין מצרים, איראן ותוניסיה מהותי ועמוק. לא כל המהפכות זהות."

מכון IMPACT-SE לחקר הסובלנות והשלום הנו מכון מחקר עצמאי, א-פוליטי וללא מטרת רווח שפיתח כלי מדידה ייחודי שמבוסס על סטנדרטים בינלאומיים. המכון הוקם על ידי ד"ר יוחנן מנור בשנת 1998 ובראשו ועד מנהל מיראל, מנכ"ל ומועצה בינלאומית בה חברים מומחים ומדענים בעלי מוניטין מרחבי העולם. המכון ממוקם בקמפוס גבעת רם של האוניברסיטה העברית בירושלים ומעסיק כתריסר חוקרים העובדים בקבוצות מחקר המשלבות מדענים ומגוון מומחים. המכון מפרסם מדי שנה דוחות מחקר וביקורת על מצב הסובלנות בחינוך ובתכניות לימודים של מגזרים ומדינות.